

УДК 631.11:338.432

ВИРОБНИЦТВО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА ЇЇ ЕФЕКТИВНІСТЬ У РІЗНИХ ФОРМАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

О. Стасів, к.е.н.

Львівський національний аграрний університет

Ключові слова: сільське господарство, ефективність, продукція, форма господарювання, підприємство.

Проаналізовано обсяги та ефективність виробництва продукції сільського господарства в різних організаційно-правових формах господарювання. З використанням статистичних групувань і кореляційно-регресійного аналізу виявлено чинники ефективності. Визначено основні причини невдач у проведенні аграрної реформи.

Постановка проблеми. Аграрні реформування можуть забезпечити успіх, якщо відбуватимуться планомірно, комплексно, на всіх рівнях одночасно: державному, регіональному, локальному. На жаль, на державному рівні не вирішена проблема удосконалення економічного механізму господарювання, яка передбачає ціноутворення, фінансово-кредитну і податкову системи. Вартість землі як основного засобу виробництва не відображена в ціні сільськогосподарської продукції поряд із вартістю основних та обігових фондів. На регіональному рівні допущений “революційний” підхід до деколективізації, який призвів до непродуманої трансформації форм господарювання, їх подрібнення, руйнування матеріально-технічної бази. На локальному рівні погіршилося кадрове забезпечення сільськогосподарського виробництва. Керівники підприємств не зуміли своєчасно пристосуватися до нових ринкових умов. Усе це не сприяло розширеному відтворенню в галузі, спричинило аграрну кризу, призвело до скорочення виробництва сільськогосподарської продукції, рівень якого не задовольняє потреби населення ні в кількісному, ні в якісному аспектах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему відображено в публікаціях І.Баланюка [1], В.Копитка [2], Л.Мармуль [3], П.Саблука [4], В.Юрчишина [5] та багатьох інших вітчизняних учених; здійснено всебічний аналіз ефективності аграрної реформи в нашій країні. Однак при цьому основну увагу звертають на пошук шляхів вирішення проблеми на національному рівні, а регіональні особливості залишаються малодослідженими.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у проведенні аналізу обсягів та ефективності виробництва продукції сільського господарства в різних формах господарювання.

Виклад основного матеріалу. Аналіз показує, що протягом 1995-2008 рр. відбулося значне скорочення виробництва валової продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах – з 1240,8 до 933,7 млн. грн. Виробництво ж продукції у господарствах населення збільшилося з 2702,7 до

3366,8 млн. грн. Сільськогосподарські підприємства втратили домінуюче становище у виробництві валової продукції, яке займали раніше. Але це не розкриває справжнього стану справ, тому що площа сільськогосподарських угідь за цей період у сільськогосподарських підприємствах суттєво зменшилась, а у фермерських господарствах і господарствах населення – збільшилася. Справжній стан справ розкривається, якщо здійснити розрахунок виробництва валової продукції сільського господарства на 100 га сільськогосподарських угідь (табл. 1).

Аналіз дає підставу зробити висновок, що у 2008 р. в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь найбільше виробили валової продукції сільського господарства фермерські господарства (515,0 тис. грн), менше – господарства населення (415,6 тис. грн) і найменше – сільськогосподарські підприємства (399,5 тис. грн). Однак господарства населення, порівняно з 1995 р., виробили продукції менше на 38,8%, а сільськогосподарські підприємства – більше на 148,6%. Адекватно до зменшення виробництва валової продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах області знизився обсяг її реалізації.

Таблиця 1

Виробництво валової продукції сільського господарства
у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь,
у порівнянних цінах 2005 року, тис. грн

Категорія господарств	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2008 р.	2008 р. до 1990 р., %
Усі категорії господарств	336,9	339,4	382,2	412,0	122,3
Сільськогосподарські підприємства, у тому числі фермерські	160,7	54,2	137,7	399,5	248,6
у тому числі: фермерські господарства	198,2	515,0	...
Господарства населення	678,7	729,9	481,5	415,6	61,2

Суттєво змінилася структура виробництва валової продукції сільського господарства: до 2003 р. включно поступово зменшувалася питома вага валової продукції, виробленої сільськогосподарськими підприємствами, і збільшувалася – виробленої господарствами населення, як продукції рослинництва, так і тваринництва. У 2004 р. ця тенденція почала змінюватися, і поступово деградація сільськогосподарських підприємств припинилася.

Стан виробництва характерний мірою його ефективності. На сучасному етапі розвитку аграрної економіки ефективність процесу виробництва прийнято визначати системою показників технологічної ефективності, ефективність процесу розподілу й обміну – показниками економічної ефективності, ефективність процесу споживання – показниками соціальної ефективності. Виділивши в сільському господарстві три функціональні підсистеми – технологічну, економічну та соціальну, – вчені вважають необхідним поділяти процес відтворення на окремі

складові – технологічне відтворення, економічне відтворення та соціальне відтворення.

Показниками технологічної ефективності є врожайність сільськогосподарських культур і продуктивність тварин. Технологічна ефективність є підґрунтям економічної та соціальної ефективності. Протягом 2000-2008 рр. урожайність практично усіх сільськогосподарських культур у Львівській області зросла. Однак порівняно з 1990 р. вона залишається низькою.

На спад урожайності сільськогосподарських культур впливають організаційно-економічні та агротехнічні чинники, тісно пов'язані між собою. В умовах Львівської області найважливішими серед них є:

1) погіршення мотивації до високопродуктивної праці в сільськогосподарських підприємствах, виражене в послабленні трудової дисципліни й недотриманні вимог технології. Заробітна плата в сільськогосподарських підприємствах – найнижча серед усіх галузей економіки;

2) повний розлад селекційної роботи, внаслідок чого знизився потенціал продуктивності рослин. Дрібні господарства не здатні впроваджувати досягнення науково-технічного прогресу;

3) значне скорочення застосування органічних і мінеральних добрив та засобів захисту рослин, які в умовах Львівської області наполовину визначають обсяги приростів урожаю. Органічних добрив бракує через зменшення поголів'я худоби в сільськогосподарських підприємствах, фінансовий стан яких не дозволяє купувати в потрібній кількості мінеральні добрива, засоби боротьби зі шкідниками та хворобами;

4) нестача в господарствах матеріально-технічних засобів унаслідок поглиблення диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію і засоби виробництва промислового походження, які споживаються в галузі. Нестача техніки призводить до несвоєчасного й неякісного виконання більшості технологічних операцій.

Узагальнювальними показниками економічної ефективності сільськогосподарського виробництва є прибуток і рівень рентабельності, визначити які можна лише для сільськогосподарських підприємств, у тому числі фермерських господарств. Таких показників для господарств населення статистика не визначає. З 2001 р. у Львівській області спостерігається тенденція до покращання результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

В основу значного скорочення кількості великих сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм покладено передусім нестабільність зовнішніх соціально-економічних умов їх функціонування. Однак не менш важливе значення мають внутрішні чинники розвитку, зокрема рівень їхнього ресурсозабезпечення.

Для виявлення взаємозв'язку між обсягом виторгу від реалізації продукції сільського господарства на 1 га угідь і показниками ресурсозабезпечення сільськогосподарських підприємств адміністративних районів Львівської області у процесі дослідження здійснено результативне групування.

У результаті статистичного групування адміністративних районів Львівської області встановлено високий рівень впливу на результативну ознаку вартості активів на одне підприємство як одного з основних показників ресурсозабезпечення сільськогосподарських підприємств. Ступінь забезпечення підприємств трудовими й земельними ресурсами має значно менший вплив на значення результативної ознаки. Означені показники ресурсозабезпечення водночас є показниками розмірів сільськогосподарських підприємств і рівня концентрації виробництва.

Однією з достовірних статистичних закономірностей, визначених вченими різних країн світу, є позитивний вплив зростання обсягів виробництва на показники економічної ефективності. З метою виявлення такого взаємозв'язку та його форми в сільськогосподарському виробництві Львівської області проведено множинний кореляційно-регресійний аналіз.

Коефіцієнт детермінації між результативною й факторними ознаками в усій сукупності сільськогосподарських підприємств становив 0,80 (табл. 2). Найвищий він у господарських товариствах, а у приватних підприємствах і фермерських господарствах – значно нижчий. Оскільки чинник масштабів виробництва в господарських товариствах у 2008 р. діяв якнайчіткіше, можна дійти висновку щодо найвищого рівня адаптованості цієї організаційно-правової форми сільськогосподарських підприємств до сучасних вимог ринкової економіки в досліджуваному регіоні.

Таблиця 2

Статистичні характеристики залежності обсягу виручки від реалізації продукції сільського господарства на 1 га угідь від показників ресурсозабезпечення сільськогосподарських підприємств Львівської області, 2008 р.

Форма підприємств	Рівняння регресії	Коефіцієнт детермінації
Сільськогосподарські підприємства – загалом	$Y = 285,9 - 38,9x_1 + 1,6x_2 - 0,9x_3$	0,80
Господарські товариства	$Y = 254,8 + 42,7x_1 + 0,42x_2 - 3,2x_3$	0,92
Приватні підприємства	$Y = 470,8 + 7,8x_1 - 0,1x_2 + 0,4x_3$	0,43
Фермерські господарства	$Y = 3378,4 + 0,7x_1 + 3,6x_2 - 13,3x_3$	0,45

В умовах соціально орієнтованої економіки будь-яка галузь у кінцевому результаті виконує певні соціальні функції. Основною соціальною метою сільського господарства є забезпечення населення продовольством, зростання рівня життя сільського населення, збереження навколишнього природного середовища.

Аналіз показує, що своєї соціальної мети сільське господарство Львівської області не виконує. Менше від фізіологічних норм (для умов економічної кризи) населення Львівської області споживає: м'яса і м'ясопродуктів, яєць, овочів, фруктів і ягід, риби і рибопродуктів, більше від фізіологічних норм: картоплі, хлібних продуктів, цукру. Високоцінний білково-вітамінний тип харчування поступово змінився на менш цінний – вуглеводний.

Неодмінною умовою доступності основних продуктів харчування для всіх верств населення є відповідний рівень доходів і цін на продовольчі товари в торговельній мережі. Аналіз динаміки цін на продовольчі товари у Львівській області показує, що вони невпинно зростають.

Висновки. Окреслилося деяке поліпшення показників економічної ефективності: збільшилася сума прибутку й кількості прибуткових сільськогосподарських підприємств порівняно з попередніми роками, зріс рівень рентабельності від усієї їх діяльності. Але водночас рівень рентабельності більшості видів продукції (цукрові буряки, молоко, м'ясо великої рогатої худоби, свиней, овець і кіз, птиці) залишається збитковим, що виникає під дією двох чинників – високої собівартості продукції й середніх цін її реалізації.

Основною соціальною метою сільського господарства є забезпечення населення продовольством та підвищення рівня життя сільського населення. Цієї мети сільське господарство Львівської області не досягло. Менше від фізіологічних норм на душу населення споживають: м'яса і м'ясопродуктів, молока і молокопродуктів, яєць, овочів, фруктів і ягід, риби і рибопродуктів, більше – картоплі, хлібопродуктів. Високоцінний білково-вітамінний тип харчування замінили на менш цінний – вуглеводний.

Аналіз ситуації, яка виникла у Львівській області, вказує на необхідність розробки й реалізації нової державної аграрної політики, спроможної вивести аграрний сектор економіки з економічної кризи.

Бібліографічний список

1. Баланюк І. Ф. Реформування в аграрному секторі регіону / І. Ф. Баланюк. – К. : ІАЕ УААН, 1999. – 270 с.
2. Копитко В. І. Реформування та регулювання економіки регіонального агропромислового комплексу / В. І. Копитко. – Львів, 2005. – 550 с.
3. Мармуть Л. О. Підвищення дохідності фермерських господарств / Л. О. Мармуть // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 74-79.
4. Саблук П. Т. Економічні відносини та дохідність агропромислового виробництва / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2008. – № 11. – С. 147-152.
5. Юрчишин В. В. Ефективність як вирішальний економічний критерій / В. В. Юрчишин // Економіка АПК. – 2008. – № 12. – С. 143-145.

О. Стасив. Производство сельскохозяйственной продукции и ее эффективность в разных формах хозяйствования

Проведен анализ объемов и эффективности производства продукции сельского хозяйства в разных организационно-правовых формах хозяйствования. С использованием статистических группировок и корреляционно-регрессионного анализа определены факторы эффективности. Определены основные причины неудач в реализации аграрной реформы.

Ключевые слова: сельское хозяйство, эффективность, продукция, форма хозяйствования, предприятие.

O. Stasiv. Production of agricultural goods and its efficiency in different forms of menage

In the article the analysis of volumes and efficiency of production of goods of agriculture is conducted in the different legal forms of menage. With the use of the statistical groupings and cross-correlation regressive it is discovered an analysis.

Key words: agriculture, efficiency, products, form of menage, enterprise.